

STADSWANDELING

Historisch Ameide

Uitgave: Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

prijs € 0,50

Stadhuis Anno 1644

Ameide, Herlaar en Tienhoven

Korte geschiedenis

De eerste vermelding in de geschiedenis ligt rond het jaar **1000**, wanneer Ameide onder de naam Amuthum of Amonde als leen van de bisschop van Utrecht wordt genoemd op de plaats, waar de zogenaamde Broekse stroom uitkwam in de Lek. In de eeuwen daarna wordt het gebied verder ontgonnen. In 1266 behoorde Ameide tot het graafschap Holland en was het beleend aan de heren van Herlaar die een kasteel Herlaar bouwden tussen Ameide en Tienhoven. Dirk van Herlaar verleende in **1277** stadsrechten aan Ameide, dat een strategische plaats innam in de strijd tussen Utrecht en Holland. Deze **stadsrechten** gingen ten tijde van de Hoekse en Kabeljauwse twisten, ruim een eeuw later, teloor. In 1527 werd Ameide veroverd door de Utrechtse bisschop. De rond 1300 aangelegde verdedigingswerken rond Ameide zijn toen gesloopt. Behalve door zijn strategische ligging is de geschiedenis van Ameide ook sterk bepaald door het water. Als **handelsplaats** aan de **Lek**, een aftakking van de Rijn, kwam Ameide tot bloei, net als Schoonhoven, Vianen, Culemborg en Wijk bij Duurstede. Aan de welvaart herinneren ook straatnamen als Dam en Prinsengracht. Ameide is evenals Vianen onlosmakelijk verbonden met het geslacht **van Brederode**. In 1365 trouwt Heilwich van Herlaar met Hendrik van Vianen. Hun erfdochter Johanna van Vianen trouwt met Walraven van Brederode en vanaf 1418 komen Ameide, Herlaar en Tienhoven bij de Brederodes in leen. Hun heerschappij zal 360 jaar duren.

Door de ligging en de machtspositie van de van Brederodes waren de hoge heerlijkheden van Vianen en Ameide vrijwel onafhankelijke staatjes, waar noch de Staten van Holland, noch die van Utrecht iets te zeggen hadden. In 1672 slaat het noodlot toe in Ameide en de Republiek der Ze-

ven Verenigde Nederlanden, die op dat moment 'redeloos, radeloos en reddeloos' waren. Ameide werd overrompeld door Franse troepen, geplunderd en grotendeels verwoest.

In 1679 sterft de laatste mannelijke van Brederode en gaan de bezittingen via vererving over in de handen van de Duitse grafelijke familie van Lippe-Detmold. Aan de relatieve onafhankelijkheid komt een eind in 1725 als de graaf van Lippe-Detmold de heerlijkheden van Vianen en Ameide verkoopt aan de Staten van Holland voor *f* 810.000. De Staten verkopen de heerlijkheid Ameide in 1729 aan Arnoud van den Bergh, schepen van Rotterdam. Deze kon als ambachtsheer niet alleen ambtenaren aanstellen, maar ook de koster, schoolmeester en predikant. De Staten behielden echter de hogere rechtspraak. Via vererving en verschillende verkopen werd in 1876 de Rotterdamse houthandelaar Abraham **van Stolk** de nieuwe **ambachtsheer**. De huidige, Christiaan van Stolk, is de achtste Van Stolk die dit ceremoniële ambt bekleedt.

Van 1815 tot 1986 was Ameide een zelfstandige gemeente, maar sinds 1986 is het een deel van de gemeente **Zederik**, met het gemeentehuis in Meerkerk. Het aantal inwoners van Ameide bedroeg in 1815 rond 800 en inmiddels **ca. 2850**. In de 19de eeuw was er in Ameide een aantal grote aannemers gevestigd die in heel Nederland betrokken waren bij inpolderingen, de aanleg van dijken, kanalen en (spoor)wegen. Kenmerkend voor de omgeving waren de **fruitboomgaarden**, vooral van kersen, rondom Ameide. Van heinde en verre kwam men met de Lekboot om in de boomgaarden kersen te eten. Voor de verpakking werden manden gebruikt die in plaatselijke **manden- en hoepmakerijen** werden gemaakt. Door de komst van moderne materialen is deze nijverheid uitgestorven.

Een andere bijzonderheid van Ameide is de jaarlijkse **paardenmarkt** op de 2de don-

Wandeling door het historische stadshart van Ameide

derdag van oktober. Het recht hierop werd op 1 maart 1657 gegeven door Hendrik van Brederode (1638-1657). Dan worden er niet alleen paarden en pony's aangevoerd ter keuring, maar het is bovendien een feestelijke dag waarop familieleden uit het hele land weer terugkomen naar Ameide, het stadje aan de Lek...

Wandeling

De relatieve welvaart die Ameide heeft gekend, is terug te vinden in de **44 rijks- en 18 gemeentemonumenten**, waarvan er respectievelijk 39 en 5 aan deze wandelroute liggen. De rijksmonumenten zijn te herkennen aan de blauw-witte schildjes, de gemeentelijke monumenten aan de rood-witte schildjes.

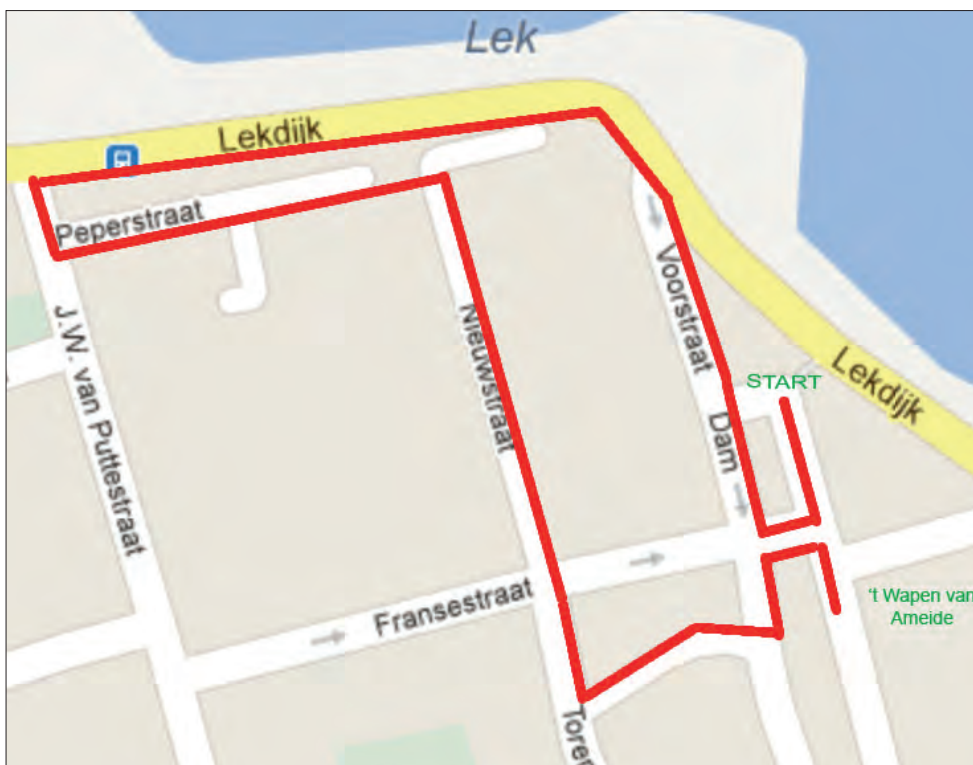
Dam

We beginnen onze wandeling op de Dam, het oude centrum van Ameide. De Dam sloot de *Broekse stroom* af van de Lek, waarbij aan de noordzijde een kleine buitenhaven ontstond. De Dam is een aan vier zijden door bebouwing omringd plein met een vriendelijke uitstraling. Rondom

de Dam staat een twaalfstal woningen.

① Allereerst het pronkstuk van Ameide, **Dam 1**, het voormalig Raadhuis. Dit uit 1644 daterende stadhuis is in

1672 gelukkig niet in vlammen opgegaan en tot op de dag van vandaag nog te bewonderen als erfenis van het roemrijke verleden van de stad. Het is gebouwd in opdracht van Johan Wolfert van Brederode, heer van Vianen en Ameide, en op zijn voorzien van een *gedenksteen* waarop staat vermeld dat drossaard Hendrik van Brederode (van Bolswaert) de eerste steen heeft gelegd. Het is een relatief eenvoudig vrijstaand gebouw met een onderhuis, een bel-etage en een kapverdieping tussen trapgevels. Op de nok staat een houten dakruiter met uurwerk en carillon. Een lage bordestrap met een gemetselde balustrade, waarop een tweetal schildhoudende leeuwen met het wapen van Ameide, geeft toegang tot de onderverdieping die dienst deed als gevangenis, waag en later als brandspuithuis en opslagruimte. Een binnentrap leidt naar de hoofdverdieping waar vergaderingen plaatsvonden. Boven de entree zien we de wapenschilden van Johan Wolfert van Brederode (1599-1655) en zijn echtgenote Louise Christine van Solms-Braunfels (1606-1669) met daaronder twee koppen van wilde zwijnen en gekruiste brandende laurierstokken. Het stadhuis werd in 1958

door de toenmalige ambachtsheer Jacobus van Stolk verkocht aan de gemeente Ameide voor het symbolische bedrag van $f 1,=$, met als voorwaarde het gebouw te restaureren. In 1961 was deze restauratie voltooid. Tot 1986 vergaderde hier de gemeenteraad van Ameide, nu is het vooral in trek als trouwlocatie.

Behalve het Stadhuis bevindt zich rondom het plein nog een aantal monumenten.

② Rechtsom gaande, **Dam 2** een woonhuis uit het laatste kwart 19de eeuw. **Dam 3** uit de eerste helft 19de eeuw. Nu een woonhuis, maar vroeger een *smederij* met daarvoor een zgn. *travalje of hoefstal*, waarin paarden van hoefijzers werden voorzien.

③ **Dam 4 en 5** zijn woonhuizen uit eerste helft 19de eeuw. **Dam 6 en 7** zijn gemeentelijke monumenten.

④ **Dam 8** is nu een woonhuis dat dateert uit 1668. Dit jaartal is aangegeven met behulp van muurankers in de zijgevel. In dit pand, het oudste nog bestaande, is eeuwenlang een bakkerij gevestigd geweest. **Dam 9** is een tweebeukig dwarshuis uit ca. 1800. Dit huis heeft twee evenwijdige kappen, die van de zijkant duidelijk te herkennen zijn. Het is het 'Huis van Kloos', naar de familie Kloos die dit pand in de 19de eeuw bewoonde. Van 1927 tot 2011 is hier, gedurende drie generaties, Slagerij Muilwijk gevestigd geweest.

⑤ **Kerkstraat 2**, hoek Fransestraat (een herinnering aan 1672), hoort ook bij het totaalbeeld van de Dam. Het is laat 17de eeuw en heeft aan de voor- en achterzijde onversierde tuitgevels. Lokaal staat het bekend als het 'huissie van Orrekes', waar Areke en Mas Streefkerk vroeger een winkelkje hadden.

⑥ **Dam 10** was tot rond 1900 gekoppeld aan **Dam 11**. Het pand is daarna vernieuwd en is nu gemeentelijk monument. In Dam 10-11 woonde in de eerste helft van de 19de eeuw de aannemer Hendrik van der Poel (1788-1872), die van 1832 tot 1847 burgemeester van Ameide en Tienhoven was. Dam 11 is een woonhuis van omstreeks 1800. In de 20ste eeuw zijn hier allerlei winkels gevestigd geweest, o.a. een slagerij, een dameshoeden- en modemagazijn, een antiekhandel en een groenteboer. Nu is het een gerestaureerd woonhuis, waarvan het grote raam en het glas in de voordeur nog aan de eerdere bestemmingen herinneren.

Voorstraat

We lopen verder, met het Stadhuis aan de rechterhand, de **Voorstraat** in. Boven de zijdeur van het Stadhuis zien we de herinnering aan de eerste steen, die op *7 april 1644*

'MET SYN EDLE HANT ... SELVER GEPLANT' is door de 'DROSSART'.

⑦ **Voorstraat 1** is een gemeentelijk monument, met een herinnering aan een eerste steenlegging in **1895**. In dit pand woonden achtereenvolgens de aannemer L.J. de Borst Verdoorn (voor 1895) en de mandenmakersbaas W.A. van Kekem (na 1895). Van 1941 tot 1986 was hier de gemeentesecretarie gevestigd.

De overige panden aan de Voorstraat, de nummers 2 t/m 10, zijn rijksmonumenten, gebouwd na de verwoesting in 1672. Het monumentale karakter van de Voorstraat komt vooral tot uiting door de werking van het gehele gevelfront en het ontbreken van tegenoverliggende bebouwing, waardoor een vrij uitzicht mogelijk is. De Voorstraat was vroeger de kade van de voormalige buitenhaven. De haven is in 1820 gedempt in combinatie met de aanleg van de Lekdijk.

⑧ Op het plein staat het bronzen beeld "**De Kersenplukker**" uit 1985 van de regionale kunstenaar Marcus Ravenswaay (1925-2003), een herinnering aan de tijd van de kersenboomgaarden rond Ameide.

⑨ **Voorstraat 2** stamt uit de 17de of begin 18de eeuw. In de gevel is een 'eerste steen' uit **1763** ingemetseld afkomstig van een afgebroken molen bij Sluis, een buurtschap bij Ameide. Deze molen maakte deel uit van een *molencomplex* dat er destijds uitgezien moet hebben als een kleinere versie van Kinderdijk. Het diende voor de uitwatering van de polders van de *Vijfheerenlanden*. **Voorstraat 3** is een 17de eeuwse woonhuis. Dit pand had tot een verbouwing in 1956 een gevel die identiek was aan de gevel van Voorstraat 2.

⑩ **Voorstraat 4** is van ca. 1800. Dit pand heeft meer dan een eeuw gediend als doktershuis. Een aantal medische attributen is verwerkt in het *smeedwerk* boven de voordeur. Twee huisartsen willen we met name noemen. Ten eerste J.W. van Putte (huisarts van 1939-1944), die op 'dolle dinsdag' 5 september 1944 om het leven kwam toen hij hulp bood aan een gewonde stuurman op een lek geschoten raderboot, en zijn opvolger Nico Jesse (huisarts 1945-1956), de bekende arts en fotograaf.

⑪ **Voorstraat 5**, het (voormalige) *Ambachtshuis van de Alblasserwaard*, getooid met het jaartal **1760** en het *wapen van het hoogheemraadschap van de Alblasserwaard*. Het jaartal geeft het jaar aan waarin het pand met een verdieping verhoogd is. Vanaf dat jaar werd het huis gebruikt als logement voor de vergaderingen van het dijkcollege. Het werd tot eind 20ste eeuw bewoond door de dijkopzichter.

⑫ **Voorstraat 6** is een woonhuis voorzien van een bijzondere, met rijke rococo-vormen versierde, *voordeur* en een prachtige omlijsting in *Lodewijk XV-stijl*.

⑬ **Voorstraat 7** is een dwars geplaatst huis met een imposante voorgevel, het zgn. '*burgemeestershuis*'. Nu is het kantoor van de Koninklijke Woudenberg, een bouwbedrijf dat gespecialiseerd is in de restauratie van monumenten. Begin 19de eeuw was het huis eigendom van Warnardus Verhagen (1754-1832), die in de Franse tijd (1811-1813) maire en daarna tot 1832 burgemeester van Ameide en Tienhoven was. Door vererving kwam het in bezit van de families Begram, Begram van Eeten en van der Lee. Van 1900 tot 1924 werd het bewoond door burgemeester Henry van Eeten (1865-1924), een achterkleinzoon van Warnardus Verhagen. Nadat de familie van der Lee op het terrein van Herlaar een nieuwe villa had laten bouwen, werd burgemeester Cornelis W. Luijendijk (1892-1978) eigenaar/bewoner. In 1956 kochten de gemeenten Ameide en Tienhoven het pand dat tot 1967 fungeerde als officiële ambtswoning voor de burgemeester.

⑭ **Voorstraat 8** is een woonhuis uit ca. 1800. In de tweede helft van de 19de eeuw woonde hier de familie de Kleyn. Zacharias de Kleyn (1800-1871) was o.a. secretaris, ontvanger, lid van de gemeenteraad en wethouder in Ameide, maar ook hoogheemraad en burgemeester van het aan de overkant van de Lek liggende Jaarsveld. Zijn zoon, Adrianus P.H.A. de Kleyn (1836-1900), was van 1868 tot zijn overlijden in 1900 burgemeester van Ameide en Tienhoven.

⑮⑯ **Voorstraat 9 en 10** zijn beide woonhuizen uit de eerste helft 19de eeuw. In Voorstraat 9 was lange tijd het postkantoor van Ameide gevestigd.

Lekdijk

Boven aan de Voorstraat komen we op de dijk en kunnen we genieten van het uitzicht over de Lek. Van de loswal vaart in de zomer een voetveer dagelijks heen en weer naar Jaarsveld /Lopik. Het rood-witte hekwerk staat op de plaats waar vroeger de Lekboot aanlegde, een raderboot, die een dienst onderhield tussen Rotterdam en Culemborg. De Ameidenaren hebben hun bijnaam – baliebijters – te danken aan de Lekboot-balie. Het zwarte zuiltje is een herinnering aan een recente dijkversterking. Aan het andere eind zijn op een stuk 'oude balie' twee plaquettes geplaatst.

We vervolgen onze wandeling over de Lekdijk. Voor Lekdijk 39, 'Eb en Vloed', hangt de bel van het voormalige pontveer Tienhoven-Jaarsveld. Lekdijk 42 was vroeger 'Café De Stoomboot'. We bereiken nu de **J.W. van Puttestraat**.

Rechts staat een boerderij met de naam 'Amelia's Hoeve', een gemeentelijk monument. We gaan nu linksaf de **Peperstraat** in, die vroeger aan de linkerkant tegen en in de dijk, volgebouwd was met kleine huisjes. We passeren de poort van de nieuwgebouwde '**Gerrit Roodhorsthof**' en bereiken de Nieuwstraat, lokaal Pompstraat genoemd.

Nieuwstraat

⑰ Het nu dubbele woonhuis Nieuwstraat 39-41, op de hoek, heeft geen monumentstatus, maar enkele oud-bewoners zijn het vermelden waard. Tot 1840 woonde hier de aannemer Marcelis Leendert Plooster (1790-1841), die in 1839 de eerste 'ijzeren spoorweg' van Amsterdam naar Haarlem heeft aangelegd. De volgende bewoner was mr. dr. Johannes Dirk van der Poel (1811-1898), zoon van de op de Dam wonende Hendrik van der Poel. Hij volgde in 1847 zijn vader op als burgemeester van Ameide en Tienhoven. Ook was hij enige tijd lid van de Provinciale Staten van Zuid Holland en van de Tweede Kamer. Na de dood van zijn ouders in 1872 verhuisde hij met zijn echtgenote naar Dam 10-11.

De **Nieuwstraat** bevat in absolute zin het grootste aantal (17) rijksmonumenten, maar de uitstraling is minder monumentaal dan de Dam en de Voorstraat. Kenmerkend aan de linkerkant zijn de nummers 12-18, de voormalige koetshuizen en stallen van de woningen Voorstraat 4-7.

⑱ Daartegenover staat een 18de eeuwse pakhuys, **Nieuwstraat 11**, dat dienst heeft gedaan als timmermanswerkplaats. Het pand is recent verbouwd tot woonhuis.

⑲ **Nieuwstraat 10 en 8** dateren uit de 18de eeuw en vormen samen een dwarshuis met een gepleisterde gevel.

⑳ Op de hoek rechts aan het eind van de Nieuwstraat staat het wit gepleisterde pand, **Fransestraat 12**, van de voormalige **herberg en stalhouderij 't Fortuin**, eeuwenlang uitgebaat door leden van de familie Diepenhorst. Zeer bijzonder is de ovale ingangspartij met de gebogen deuren. In de lokale gemeenschap nam 't Fortuin een belangrijke plaats in. Naast een café met biljart beschikte het over 'de zaal', een grote ruimte boven het koetshuis waar bijna altijd wat te doen was. Het pand is in de jaren '80 een woonhuis geworden.

㉑ We steken nu de **Fransestraat** over en bereiken via de **Torenstraat** het **Kerkplein** met de in de 15de eeuw in gebruik genomen **Sint Janskerk** (gewijd aan Johannes de Evangelist), nu Ned. Herv. Kerk. De kerk, die de plundering van 1672 redelijk had doorstaan, ging in 1953 in

vlammen op en is in een wat gewijzigde vorm weer opgebouwd. In het broedseizoen kunt u een ooievaarspaar op het nest bovenop de kerk bewonderen. Tegenover de kerk staat **Kerkplein 4**, de voormalige openbare school die tot 1971 in gebruik was. Ook zien we de achtergevels van het eerder genoemde 'huissie van Orrekes' - Kerkstraat 2 en 'het huis van Kloos' - Dam 9.

②② Linksaf keren we, via de **Kerkstraat**, terug naar de **Dam**, waar u nogmaals kunt genieten van het fraaie ensemble, dat het oude centrum van Ameide vormt.

②③ Rechtsaf naar de **Benedendamsestraat**. Links ligt de **Oudendijk** die tot 1820 met de Dam en de Voorstraat de waterkering van de Lek was. Rechts hebben we goed zicht op de zijgevel van **Dam 8**, waar de **muurankers** het jaartal **1668** vormen.

②④ Enkele meters verderop bereiken we het laatste rijksmonument op onze wandeling, **Benedendamsestraat 3** uit ca. 1900, nu de voorgevel van cafe-restaurant "t Wapen van Ameide".

Tijdens uw bezoek aan 't Wapen van Ameide ontvangt u, bij aftekening van rechtsstaande bon, een tweede kopje koffie gratis.

pen van Ameide - Eetcafé - Restaurant - Smulwereld - Pizzeria	ta 't Wapen van Ameide - Eetcafé - Restaurant - Smulwereld	eria 't Wapen van Ameide - Eetcafé - Restaurant - Smulwereld	wereld - Pizzeria - Smulwereld - Pizzeria	Smulwereld - Pizzeria - Smulwereld - Pizzeria	Smulwereld - Pizzeria - Smulwereld - Pizzeria
---	--	--	---	---	---

We hopen dat u al wandelend een indruk hebt gekregen van Ameide, waarvan de oude structuur en de karakteristieke ligging aan de rivier behouden zijn gebleven. Mocht u meer willen weten, bezoek dan de website van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven: www.ameide-tienhoven.nl

Enkele rijksmonumenten liggen niet op deze route: de wat weggestopte panden Benedendamsestraat 9 en 11, respectievelijk achterhuis en schuur van een voormalige boerderij; Prinsengracht 26, een boerderij uit de 17de eeuw; bij Lekdijk 15 een transformatorhuisje en Zouwendijk 15, het kooikershuisje in de eendenkooi.

Ook het nabijgelegen Tienhoven kent een aantal Rijksmonumenten. Dit zijn Hogewaard 4, dat vier maal monument is, n.l. de boerderij uit 1843, de wagenschuur, de

②⑤ schuur en de overtuin; **Lekdijk 13 en 14**, boerderij

②⑥ uit de 17de eeuw; **Lekdijk 74**, de van oorsprong 9^{de}

②⑦ eeuwse Sint Nicolaaskerk; **Lekdijk 75**, het voormalig veerhuis en café uit 1875 (nu woonhuis) en Lekdijk 84, de hekpijlers van 'Het Huys Herlaar'.

